

Alparslan Açıkgenç, Prof.Dr.

1952 yılında Erzurum'da doğdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1974). Wisconsin Üniversitesi'nde (Milwaukee) "Eskiçağ Yunan Felsefesi" konulu yüksek lisansını (1978), Chicago Üniversitesi'nde "Sadrâ ve Heidegger Ontolojilerinin Karşılaştırması" adlı çalışmasıyla doktorasını (1983) tamamladı. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak göreve başladı. 1988 yılında doçent, 1994'te profesör oldu. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi iken 2016 yılında emekli oldu.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 658
İSAM Yayınları 30
Temel Kültür Dizisi 7
© Her hakkı mahfuzdur.

İSLÂM MEDENİYETİNDE BİLGİ ve BİLİM Alparslan Açıkgenç

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı Müttevelli Heyeti'nin
28.12.2004 gün ve 1163 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ekim 2006
Beşinci Basım: Eylül 2022
ISBN 978-975-389-919-2

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostım OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Açıkgenç, Alparslan

İslâm medeniyetinde bilgi ve bilim/Alparslan Açıkgenç. – 5. bs. – İstanbul ;
Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2022.
205 s. ; 19,5 cm. – (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 658. İSAM Yayınları ; 30.
Temel Kültür Dizisi ; 7)

Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-975-389-919-2

İçindekiler

Kısaltmalar • 9

Önsöz • 11

Giriş

I. Dinin Din Olarak Mahiyeti • 19

II. Bilimin Mahiyeti ve Tanımı • 26

Birinci Bölüm

İSLÂM BİLGİ GELENEĞİNİN DOĞUŞU (600-700) • 31

I. Medeniyetlerde Bilimsel Süreç • 35

A. Dünya Görüşü Aşaması • 36

B. Bilgi Geleneği veya Sorunlar Aşaması • 42

C. Disiplinleşme veya Yöntem Aşaması • 44

D. Adlandırma Aşaması • 45

II. İslâm Medeniyetinde Bilimsel Süreç • 47

A. İslâm Dünya Görüşünde Âlem Yapısının
Teşekkülü • 49

B. Bilgi Yapısının Teşekkülü • 55

C. Diğer Yapıların Teşekkülü • 60

III. Bilgi Geleneğinin Doğuşu • 61

İkinci Bölüm

İSLÂM BİLİM GELENEĞİNİN DOĞUŞU (700-1000) • 65

- I. İslâm Medeniyetinde Bilimsel Süreç • 68
  - A. İslâm Dünya Görüşü Aşaması • 70
  - B. Sorunlar Aşaması ve Bilgi Erbabının Tezahürü • 73
  - C. Yöntem veya Disiplinleşme Aşaması (750-850) • 78
  - D. Adlandırma Aşaması ve Bilimlerin Doğuşu (850-900) • 83
- II. İslâm Bilim Geleneğinin Doğuşu (900-1000) • 85

Üçüncü Bölüm

İSLÂM BİLİM GELENEĞİNİN YÜKSELİŞİ

(1000-1500) • 97

- I. İslâm'da Bilim Zihniyetinin Tezahürü • 101
- II. İslâm'da Bilim Geleneğinin Gelişim Aşaması • 105
  - A. Din Eğilimli Düşünce Okulları • 106
  - B. Siyasî Eğilimli Düşünce Okulları • 109
  - C. Soyut Düşünceye Yönelik Okullar • 110
  - D. Özel İhtisas Okulları • 111
    1. Kevniyyât Bilimlerine Ağırlık Veren Bilim Adamları • 112
    2. Felsefe ve Tasavvuf Bilimleri • 118
    3. Fıkıh Geleneğini Temsil Eden Düşünürler • 128
- III. İslâm Bilim Geleneğinin Batı'yı Etkilemesi • 129

Dördüncü Bölüm

İSLAM BİLİM GELENEĞİNİN DURAGANLAŞMASI ve ÇÖKÜŞÜ (1500-1800) • 137

- I. Bilimin Bilgi Nazariyesi (Bilim Epistemolojisi) • 140
- II. Bilimin Bağlamsal Şartları • 144
  - A. Aslı Bağlamsal Şartlar • 145
  - B. Fer'î Bağlamsal Şartlar • 147

III. Bağlamsal Şartlar ve öküő Tarihi • 149
A. Bilimsel Duraęanlıęa Doęru • 154
B. İslâm Dünyasında Bilim Geleneğinin
öküőü • 158
IV. Bilgisel Durum ve öküő Tarihi • 160

Beşinci Bölüm

İSLÂM BİLİM GELENEğİ YENİDEN
CANLANABİLİR Mİ? • 173

Sonuç • 187

Notlar • 193

Kaynakça • 197

Dizin • 201

Önsöz

Din ve bilim, son yüzyılın en çok tartışılan konularından biridir. Bu tartışma birbirine zıt iki görüş etrafında cereyan etmektedir. Bunlardan birincisine göre, din ile bilim arasında bir çelişki yoktur; dinî değerler bilimsel ilerlemeye katkıda bulunmuştur. İkincisine göre ise din bilime engeldir; dolayısıyla din aşılmadıkça bilimsel ilerleme sağlanamaz. İkinci görüşü savunanlar genellikle delillerini Ortaçağ Hıristiyanlığı'ndan getirmektedirler. Bu bağlamda İslâm, Hıristiyanlığa benzetilerek onunla aynı türden eleştirilere mâruz bırakılmaktadır. Bu fikre dayalı yanılgıların tam anlamıyla ortadan kaldırılması elbette zaman alacaktır. Dolayısıyla bu doğrultuda yazılan her eser ve sarfedilen her gayret bu uğurda bir katkı sayılmalıdır. *İslâm Medeniyetinde Bilgi ve Bilim* adlı kitabımız da aynı kaygıları taşımaktadır. Ancak bu kitap, bilim-din ilişkisine getirilen eleştirileri merkeze almak yerine, bilimsel dilden ve bilimsellikten tâviz vermeden bu iki olgunun mahiyetlerini üniversite seviyesinde eğitim görmüş kitleye hitap edebilecek şekilde gündelik dille işlemeye çalışacaktır.

Çalışmamızda din ve bilimle ilgili konular mümkün olduğu kadar bilim tarihine müracaat edilerek ve bilim felsefesi yöntemi esas alınarak aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bunu yapabilmek için ilk olarak din ve bilim kavramlarının mahiyetleri açıklanacaktır. Dinin ne olduğu anlaşıldığında, İslâm'ın mahiyeti de ortaya çıkmış olacaktır. Bilim kavramı ise, bilim geleneği esas alınarak tanımlanmaya çalışılacaktır. Bilim geleneği örf ve âdetlerinkine benzer bir süreçle oluşur ki, buna “bilimsel süreç” diyebiliriz. Bu kavramın İslâm medeniyetine uygulanması, konuyu yeterince aydınlatacaktır. Çalışmamızın temelini de bu yaklaşım oluşturmaktadır.

Eserimiz beş bölümden meydana gelmektedir. Dünya görüşünün mahiyeti ve bilimsel faaliyetlerdeki işlevi çerçevesinde İslâm bilgi geleneğinin doğuşu birinci bölümde; bilimsel sürecin mahiyeti ve İslâm bilim geleneğinin doğuşu ikinci bölümde; bilimsel zihniyetin mahiyeti ve İslâm bilim geleneğinin yükselişi üçüncü bölümde açıklanacaktır. Bilim geleneklerinin bağımsız kimliklerine rağmen birbirlerinden etkilendikleri bir gerçektir. Bu bağlamda İslâm bilim geleneğinin Batı bilimini nasıl etkilediğine, yine bu bölümde kısaca işaret edilecektir. Dördüncü bölümde ise, bilimin bilgi nazariyesi ve bilimsel süreçteki bağlamsal şartlar çerçevesinde İslâm bilim geleneğinin çöküş sebepleri ele alınacaktır. Son olarak gençlerin umutsuzluğa düşmesini önlemek amacıyla geçmişte ulaştığımız bilimsel seviyeyi bugün tekrar yakalayabilmenin yolları ve bunun hangi İslâmî değerlerle mümkün olabileceği konusu, beşinci bölümde işlenecektir.

Eserimizin basılmasına vesile olan İSAM Başkanı Prof.Dr. M. Âkif Aydın'a ve İSAM'ın değerli mensuplarına

şükranlarımı sunmak istiyorum. Bu arada çok değerli meslektaşlarım Prof.Dr. Cihan Okuyucu ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gümüşkılıç'a, kitabı okuyarak Türkçe açısından yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür borçluyum. Çalışmamızın gün ışığına çıkıncaya kadar geçirdiği bütün aşamaları yakından takip eden Dr. Seyfi Kenan'ın ve burada adını zikredemeyeceğim pek çok kişinin şu veya bu şekilde katkısı olmuştur. Onlara ve büyük fedakârlıklara katlanan eşime ve oğluma da ayrıca teşekkür ederim.

Prof.Dr. Alparslan Açıkgenç